

Tanulmány összefoglaló

Cigány/roma gyerekek és fiatalok oktatásához kapcsolódó nonprofit szervezetek, kezdeményezések feltérképezése Magyarországon

Háttér:

Magyarországon a cigány/roma¹ fiatalok rendkívül kis arányban jutnak el a felsőfokú tanulmányok megkezdéséig és a cigány/roma népességen belül 1% körül marad a felsőfokú végzettségűek aránya több tanulmány szerint is. (Bernát, 2018, Velux 2019)

Ennek egyik kiemelt oka az európai összehasonlításban mérve is rendkívül szelektív közoktatási rendszer, illetve ennek következeként az iskolarendszeren belüli szelekció, szegregáció (Radó 2018). Az iskolák privatizálása - az egyházi iskolák térnyerése a körzeti állami iskolák rovására, valamint a középiskolai szint lépésről lépésre való átalakítása 2011-től kezdődően, mint például a 18 éves tankötelezettségi kor 16 évre történő leszállítása, folyamatosan kiszorítja a hátrányos helyzetű fiatalokat a magasabb elvárásokat támogató középiskolákból

A problémák kezelése rendkívül sürgető igényt fogalmaz meg többek között a nonprofit szektor felé is. A nonprofit szektor elemi munkát végez abban, hogy a cigány/roma gyermekek oktatási helyzetén változtasson, az egyenlőtlenségeket kompenzálja országos és helyi szinteken is.

A kutatás az Absolute Giving Nonprofit Kft., a Badur Alapítvány, a CEU Romani Studies és a Romaversitas Alapítvány együttműködésében valósult meg. Célja összegyűjteni és elemezni a cigány/roma gyerekek és fiatalok oktatását támogató nonprofit kezdeményezések minél nagyobb körét; az olyan köznevelést kiegészítve működő oktató-nevelő programokat, amelyek a cigány/roma diákok, fiatalok támogatására jöttek létre Magyarországon. A vizsgálat tárgyát képezi a kezdeményezések földrajzi lefedettségének, a célcsoportok elérésének, a programok eredményességének forrásszerzésének és fenntarthatóságának, illetve a civil szféra más szereplőivel való együttműködések elterjedtségének megítélése a vizsgált szektor szereplői által.

A kutatás eredményei háttéranyagokra, szakértői beszélgetésekre, esetelemzésekre és egy 177 nonprofit szervezet körében kitöltött kérdőív adatainak elemzésére építenek. Jelen összefoglalóban a kérdőíves kutatás eredményeit mutatjuk be.

¹ Jelen tanulmányban alapvetően a cigány/roma kifejezést használjuk, mely alatt a Magyarországon élő magukat cigányként és/vagy romaként definiáló embereket, a külső környezet által cigánynak, romának definiált közösségeket értjük. A tanulmányban a cigány és roma kifejezés önálló használatakor ugyanazt a közösséget értjük.

A kérdőíves kutatás fő eredményei:

Adatgyűjtésünk során és elemzéseinkben kiemelt szerepet kapott az Észak-Magyarországi régió (pontosabban Észak-Magyarország és Észak-Alföld) öt, magas arányban cigányok/romák lakta megyéje, melyek összefüggő területet képeznek. Ezek sorrendben Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Heves és Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok megyék. Továbbá a Dél-Dunántúli régióban Somogy, Baranya és Tolna megyéből, illetve ezek egy-egy részéből is vannak válaszadók a kérdőívben.

A legfontosabb megállapításunk, hogy minden területen jelen van a nonprofit feladatvállalás. Alapvetően minden érintett megyében létezik a nonprofit szervezetek azon köre, amelyek a cigány/roma gyerekek, tanulók, fiatalok számára a közoktatási rendszert kiegészítő támogatást tudnak nyújtani. A fővárosban a cigány/roma népesség alacsony arányú és számosságában is a megyék közt a középmezőnyben találjuk, mégis, a kérdőívet kitöltők között, messze a legtöbb nonprofit szervezetet budapesti székhellyel jegyezték be, és ezek a szervezetek a gyakorlatban is itt működnek.

A kérdőív minden kitöltője bejegyzett jogi személyként valósítja meg programjait. Jogi forma szerint a 177 kitöltő többsége klasszikus civilszervezet, azaz 83 alapítvány (47%), 80 egyesület (45%). Emellett a mintánkba került egy szakmai munkáltatói érdekképviselőt ellátó egyesület, egy nonprofit gazdasági társaság, továbbá hét szervezet nem került besorolásra, mert bár szerepel a KSH nyilvántartásában, nem adott le 2020-ra vonatkozó adatokat a KSH-nak. Hat szervezet pedig nem nonprofit formában működik vagy nem hazai bejegyzésű, pl. oktatási intézmény vagy nemzetközi szervezet.

43 szervezet több mint 20 éves. 60 szervezet 2000 és 2010 között, 50 szervezet 2011 és 2018 között alakult, míg 9 szervezet az elmúlt 4 évben jött létre. Egy közülük a kérdezés időszakában még nem volt bejegyezve, az adatok feldolgozásának idejében került nyilvántartásba.

A szervezetek megoszlása programjaik szerint a következő:

Programtípus	Válaszok száma	Aránya (%)
közösségépítés, közösségfejlesztés	110	62,1
hátránykompenzáció, készségfejlesztés	99	55,9
nyári szünet alatti iskola, táboroztatás	90	50,8
mentorálás	88	49,7
egyéni fejlesztés	82	46,3
tehetséggondozás	82	46,3
felzárkóztatás, korrepetálás	76	42,9
iskolai részvétel növelése, lemorzsolódás csökkentése	68	38,4
szülői programok	67	37,9
gyermekszabadidős programok, sportra épülő fejlesztések	65	36,7
pályaválasztási és karrier-tanácsadás, coaching (életvezetés, problémakezelés)	60	33,9
művészeti nevelés	58	32,8
válaszhiány	6	3,4
inklúzió erősítése	48	27,1
a különleges igényekkel rendelkezők (SNI, BTM) beilleszkedésének segítése	42	23,7
szakmai érdekképviselés, tájékoztatás, információáramoltatás	39	22,0
drogprevenció, függőségek kezelése	33	18,6
koragyerekkori fejlesztés	32	18,1
gyógypedagógiai programok	29	16,4
jog az oktatáshoz és az esélyegyenlőséghez	29	16,4
egyéb	9	5,1

1. táblázat: A szervezetek oktató programjainak típusa (N=177)

A kérdezett szervezeteken belüli roma reprezentativitást két kérdéssel mértük, egyrészt a szervezet létrehozói, másrészt a szervezet munkavállalói közötti roma részvételi aránnyal.

	Szervezetek száma	Aránya (%)
a szervezetet roma emberek hozták létre	25	14,1
a szervezet létrehozói, megálmodói között voltak roma emberek is	26	14,7
nem működtek közre roma emberek a szervezet létrehozásában	105	59,3
nem tudom	14	7,9
egyéb	7	4,0
válaszhiány	0	0

2. táblázat: Válaszok megoszlása „A szervezet létrehozásában közreműködtek roma emberek?” kérdésre (N=177) (legjellemzőbb állítás kiválasztása)

Számítottunk erre, mégsem lehetünk elégedettek azzal, hogy a kitöltő szervezetek közül még 30% sincs, amelynek létrehozásában közreműködtek roma emberek, és összesen 25 olyan szervezet van, amelyet roma emberek alapítottak.

Határozottan pozitívabb adat az előző roma képviseleti kérdésre kapott válasznál, hogy a szervezetek több mint a felénél dolgoznak roma munkavállalók, önkéntesek és csupán 33 olyan szervezet van a mintánkban, amelynél egyáltalán nem volt vagy nincs roma munkatárs.

	Szervezetek száma	Aránya (%)
igen, kizárólag vagy többségében roma emberek dolgoznak a szervezetnél	22	12,4
igen, dolgoznak roma emberek a szervezetnél	72	40,7
most nincs, de alkalmanként dolgoznak roma emberek a szervezetnél	35	19,8
egyáltalán nem dolgoznak roma emberek a szervezetnél	33	18,6
nem tudom	10	5,6
egyéb	5	2,8
válaszhiány	0	0

3. táblázat: Válaszok megoszlás „A szervezetben dolgozók (munkatársak és önkéntesek) között vannak roma emberek?” kérdésre (N=177) (legjellemzőbb állítás kiválasztása)

Azokat a szervezeteket, amelyekben többségében vagy kizárólag roma emberek dolgoznak, kizárólag vagy részben roma emberek hozták létre. Fordítva megfogalmazva: egy olyan nem romák által létrehozott szervezetet sem találtunk, amelynek munkavállalói többségében roma származásúak lennének. Hasonló megállapításunk, hogy azokban a szervezetekben, amelyek létrehozói között voltak roma emberek, ott a munkavállalók között is vannak. Nem volt olyan szervezet, amelynek létrehozásában közreműködtek romák, és a munkavállalók között nincs roma munkatárs.

Kutatásunk egyik feltételezése az volt, hogy azok a szervezetek, amelyek tevékenységében roma származású munkatársak is közreműködnek, munkájukat hatékonyabban látják el. Hatékonyságuk mérésének egyik (ha nem is a legfontosabb) dimenziója lehet a gazdasági eredményesség, amelynek mérésére a jelen kutatásban kidolgozott mutatónk² alkalmas. Független mintás T próbával vizsgáltuk a roma munkatársakat foglalkoztató és nem foglalkoztató szervezetek eredményessége közötti különbségeket. A kapott eredmények jelentős különbséget³ mutatnak. A roma munkatársakat alkalmazó szervezetek eredményességi indexének értéke -0,15, míg a nem alkalmazóké 0,20 lett. A kapott adatok alapján a vizsgált szervezetek közül határozottan eredményesebben működnek gazdaságilag azok a szervezetek, amelyek nem alkalmaznak roma munkatársakat. Számos magyarázat lehet ezen eredmény hátterében, hiszen nem rendelkezünk adatokkal a szervezetek egyéb e tekintetben fontos jellemzőiről, mint amilyen például a pontos tevékenységi és célcsoporti kör, a foglalkoztatottak képzettségének megoszlása, elért források jellege vagy azok megoszlása.

A kérdőív felhívásának terjesztése során törekedtünk a szélesebb hatást elérő, így valószínűsíthetően nagyobb bevételű szervezetek elérésére, mintánkban ezek a szervezetek felülreprezentáltak. A kérdőívet kitöltő szervezetek 2020. évi bevételének méretéről a KSH adatkikérés nyomán pontos adataink vannak. Ugyanezen kategóriák mentén közli a KSH az országos és megyei adatsorokat is, így lehetőségünk van mintánk országos összehasonlítására is.

² A szervezetek eredményességének mérésére létrehozunk egy mutatót, melyhez főkomponens elemzést használtunk. Első lépésként standardizáltuk az eredményességi mutatóba bevont változókat: növekvő bevétel mellett bővülő tevékenység jellemzi a szervezetet; a szervezet fenntarthatóan működik; a szervezet oktatási programjainak éves költségvetési csoportja; a szervezet oktató tevékenységének hatóköre. Ezt követően hoztuk létre a főkomponens által magyarázott variancia összesen 38,1%, melyet a bevont változók mennyiségével sem tudunk korrigálni. Lekértük az átlagot és a szórást a teljes mintán, és a minta átlaga 0,00* volt, SD: 1,00 (minimum: -2,56, maximum: 2,01) (N=162), s kétkategóriássá kódoltuk a változókat. A kevesebb, mint 0,00 értékkel rendelkező szervezeteket az átlag alatti eredményességgel rendelkező csoportjába soroltuk, ide tartozik a minta 48,1%-a, míg a 0,002-os érték felettiekét, a minta 51,9%-át az átlag feletti csoportba soroltuk.

³ (t(149)=-2,2, p=0,029)

	Szervezetek száma	Arány (%)	Országos arány (%)
legfeljebb 50 ezer forint	10	5,6	13,9
51- 500 ezer forint	5	2,8	24,3
501 - 5000 ezer forint	26	14,7	34,8
5001 - 50 000 ezer forint	70	39,6	20,2
50 001 ezer forint felett	51	28,8	6,8
nincs adat	15	8,5	-

4. táblázat: A vizsgált szervezetek bevételecsoport szerinti megoszlása mintánkban (N=177) összehasonlítva az országos adatokkal (2020)

Előzetes feltételezéseinket visszaigazolják a gyűjtött adatok: a mintába került szervezetek magasabb bevételi volumennel rendelkeznek, mint a szektor általában, közel 40%-uk 5 és 50 millió Ft közötti bevételt, és majd 30%-uk 50 millió Ft feletti bevételt ért el 2020-ban.

A szervezetek többsége stabilan működik, a kérdezettek kevesebb mint harmada gondolja úgy, hogy jelenlegi erőforrásai nem elegendőek a működés biztosítására.

	Válaszok száma	Aránya (%)
egyáltalán nem jellemző	16	9,4
kevésbé jellemző	17	9,9
jellemző	39	22,8
inkább jellemző	43	25,1
teljes mértékben jellemző	56	32,7
nincs adat	6	
Átlag (N=171)		3,62

5. táblázat: A „Növekvő bevétel mellett bővülő tevékenység jellemzi a szervezetet”

– kérdésre adott válaszok megoszlása (N=171)

A válaszadó szervezetek több mint harmadának gazdálkodása erősen kitett egyetlen forrásnak. A következő, 6. táblázatban szereplő válaszok megoszlása alapján legtöbbjük esetében ez valamilyen pályázati forrás. Megállapítható továbbá, hogy a válaszadó szervezetek felének bevétele jelentős részben pályázatokból származik.

	Válaszok száma	Aránya (%)
egyáltalán nem jellemző	47	27,0
kevésbé jellemző	18	10,3
jellemző	20	11,5
inkább jellemző	15	8,6
teljes mértékben jellemző	74	42,5
nincs adat	3	
Átlag (N=174)		3,29

6. táblázat: „A szervezet bevételeinek több mint fele pályázati forrás” – kérdésre adott válaszok megoszlása (N=174)

A szektor általános állapotát és a folyamatos kihívásokat rejtő környezeti változásokat figyelembevéve rendkívül pozitív adat, amit az alábbi, 7. táblázat mutat: a vizsgált szervezetek közel 60%-a úgy ítéli meg, hogy fenntarthatóan képes működni és alig több mint 10%-uk ítéli meg saját működését fenntarthatatlannak.

	Válaszok száma	Aránya (%)
egyáltalán nem jellemző	7	4
kevésbé jellemző	13	7,4
jellemző	51	29,1
inkább jellemző	52	29,7
teljes mértékben jellemző	52	29,7
nincs adat	2	
Átlag (N=175)		3,74

7. táblázat: „A szervezet fenntarthatóan működik.” – állításra adott válaszok megoszlása (N=175)

A célcsoport elérését vizsgálva az általános iskolai korosztály az – és ezt további, a programok minőségére vonatkozó elemzéseink is megerősítik – ahol a legnagyobb elérést találjuk. Összességében erre a korosztályra irányul a legtöbb általunk megtalált nonprofit program. Például komplex tanoda szolgáltatás, fejlesztő foglalkozások, és itt találunk leginkább olyan programokat, amelyek elérése önmagában is magas, például szabadidős, vagy egy gyermekcsoportra vonatkozóan éves szinten egy-kétszeri alkalommal megtartott programok. A középiskolások az ezt követő csoport, amely felülreprezentáltságot mutat.

Viszonylag alacsony azon szervezetek száma (8%), amelyeknek programjai kizárólag cigány gyermekeknek, fiataloknak szólnak, vagy csak őket érik el, mintánk több mint fele viszont többségében roma gyermekeknek, fiataloknak nyújtja szolgáltatásait, vagyis a

programok alapvetően a cigány/roma gyermekeket, tanulókat érik el és kevésbé hatékonyak a nem cigány/nem roma elérésében.

Kutatásunk utolsó nagyobb témaköre a szervezetek együttműködésre való nyitottságát vizsgálta. Kiemelkedően pozitív hozzáállással talákoztunk a kérdőívet kitöltő szervezetek körében az együttműködések kapcsán. Kétharmaduk szívesen kezdeményez együttműködések nonprofit programokkal, szervezetekkel, és csupán 6%-uk utasítja el ezeket.

	Válaszok száma	Aránya (%)
egyáltalán nem jellemző	4	2,2
kevésbé jellemző	7	4,0
jellemző	16	9,0
inkább jellemző	32	18,1
teljes mértékben jellemző	118	66,7
Átlag (N=177)		4,43

8. táblázat: „A szervezet szívesen kezdeményez együttműködések nonprofit programokkal, szervezetekkel” – állításra adott válaszok megoszlása (N=177)

Összegző megállapítások

Közel 1500 szervezet került a kutatás látókörébe, részletes adatokkal 177 szervezetre és oktatási kezdeményezéseikre vonatkozóan rendelkezünk. Kérdőíves kutatásunk mintája több szempontból torzított, ezért úgy tudunk rá hivatkozni, mint a nonprofit szervezetek egy olyan szegmensére, ahol a cigány/roma gyerekek és fiatalok oktatási előmenetelében elkötelezett, együttműködésre nyitott, aktív szervezetek vannak. Ennek megfelelően sajátos jellemzőket találtunk. A mintába került szervezetek összességében magasabb bevételi volumennel rendelkeznek, mint a szektor általában és a szervezetek többsége stabilan működik. A cigány/roma gyerekek és fiatalok oktatásának támogatása érdekében megvalósított nonprofit programok teljes sokaságáról óvatosan tudunk csak megállapításokat tenni. A teljes sokaságot még elméleti szinten sem tudtuk meghatározni, de célunk volt a terület minél részletesebb feltérképezése, így kulcsszereplőinek, tapasztalatátadásra nyitott szereplőinek és jó példát megvalósító szervezeteinek beazonosítása. Ezen szervezetek és tevékenységük elemzése, szakértői beszélgetések és a háttéranyagok nyomán tettünk kísérletet átfogóbb állítások megfogalmazására. A részletes háttéranyagok, tanulmányok, esetelemzések elérhetőek a Romaversitas Alapítványnál, kérés esetén emailen kerülnek elküldésre. Email cím: romaversitas@romaversitas.hu.

Amit leszögezhetünk, hogy a nonprofit szervezetek feladatvállalása nélkülözhetetlen, sok esetben életmentő a cigány/roma tanulók évtizedek óta fennálló szelekciójában, szegregációjának kezelésében, hatásainak enyhítésében. A cigány/roma gyerekek és tanulók oktatását támogató nonprofit programok azokra a rendszerszintű és régóta megoldatlan problémákra próbálnak reagálni, amelyek a közoktatást jellemzik. Körükben azonban alacsony a cigány/roma reprezentáció, a cigány/roma szervezetek és szakemberek helyzetbe hozása jelentősen növelhetné a programok elérését, eredményességét. Általánosságban a kutatás során megszólított és megismert szervezetek jellemzően hatékonynak tartják működésüket és szakmai tevékenységüket, elégedettek eléreikkel, hatásukkal. Munkájukkal hozzájárulnak az oktatási hátrányok kezeléséhez, együttműködésük ígéretes lehetőség az előrelépésre.

Szakirodalom

Bernát, A. (2019): Integration of the Roma in Hungary in the 2010s. In Tóth, I. Gy. (Eds) Hungarian Social Report, Társadalomkutatási Intézet Zrt. Budapest, Hungary 2019, pp. 195-214.; ISSN 1419-9793

The Velux Foundations 2019. Roma in Europe—A Report for the Velux Foundations. Work. Pap. 2019. Available online: https://www.researchgate.net/publication/341111319_2019_Roma_in_Europe (accessed on 26 ay 2024)